

KAJ JE ANTIFILOZOFIJA?

SAMO TOMŠIČ

Kot je znano, se je Lacan proti koncu svojega poučevanja razglasil za antifilozofa. Ta oznaka pri njem ne nastopa pogosto, pravzaprav jo je mogoče zaslediti samo na dveh mestih. A tudi če je formulirana samo dvakrat, zbuja dovolj pozornosti že zaradi tega, ker jo izreče nekdo, ki je ne ravno zanemarljiv del svojega poučevanja namenil prav komentiranju filozofov, jih uporabljal kot referenco pri demonstriranju lastnih konceptov, jih seveda tudi neprestano kritiziral, v vsakem primeru pa se jim kljub dejstvu, da je pripadal nekemu polju vednosti, ki izhaja iz filozofiji popolnoma tujega, kliničnega izkustva, ni imel namena izogibati. Lacanovo deklariranje lastne antifilozofske pozicije je zato toliko bolj nenavadno, ker pri njem skorajda ni mogoče najti teksta, v katerem ne bi naleteli vsaj na eno ime iz zgodovine filozofije, že goli statistični pristop pa pokaže še zanimivejšo sliko. Če, recimo, vzamemo v roke francosko izdajo Lacanovih *Spisov* in preletimo imensko kazalo, lahko vidimo, da je na njem navedena praktično celotna zgodovina filozofije. Oznaka antifilozofija tako zbuja toliko večjo zmedo, kolikor ji najprej stoji nasproti Lacanov neprikriti interes za filozofijo, na primer dejstvo, da se v seminarju o *Transferju* pri razlagi tega temeljnega psihoanalitičnega koncepta bolj kot k Freudu zateče k Platonovemu *Simpoziju* in v Sokratu spozna tako rekoč izumitelja transferja v psihoanalitičnem pomenu besede, če naj navedem samo enega izmed najslavnejših primerov.

Vendar pa takšno razmišljanje popolnoma zgreši poanto, za katero gre pri Lacanovi antifilozofiji, saj se zgolj brezglavo vrti okrog navidezne paradoksnosti situacije in histerično poskakuje na mestu. Oznaka antifilozofija nedvomno ima kritično ost, usmerjeno proti filozofiji, vendar pa je iz povedanega več kot dovolj očitno, da Lacanova pozicija ne pomeni neke indiferentnosti do filozofije ali pa nasprotovanja filozofiji zaradi nasprotovanja samega. Z drugimi besedami, antifilozofija ni *protifilozofija*.

Če slednje zveni kot golo dlakocepstvo, je zadeve mogoče povedati tudi drugače: antifilozofija ni sofistika. Kajti za razliko od antifilozofa, bo sofistovo stališče, kljub navidezni nerazločljivosti filozofije in sofistike, vselej težilo k temu, da izniči pertinentnost vsakršnega filozofskega izhodišča, ki zadeva vprašanje resnice in vednosti. O tem pričajo praktično vsa aporetična mesta v Platonovih dialogih, kjer Sokrat ali njegov zastopnik v poznejših dialogih polemizira s sofistom. Ta mesta očitno ponazarjajo, da med filozofijo in sofistiko ni nobene skupne mere, nobenega srečanja, in to kljub dejstvu ali pa morda prav zaradi dejstva, da je sofist imaginarna podvojitev filozofa, njegova zrcalna podoba na površini jezika, kot se je izrazil Badiou,¹ se pravi kljub neki bližini, ki obstaja med filozofijo in sofistiko na ravni imaginarnega. Ali natančneje: reči, da med filozofijo in sofistiko ni nobenega srečanja, je isto kot reči, da med njima ni nobenega realnega, ki bi se naznanjalo v srečanju.

Za razliko od situacije, v kateri se nahajata filozofija in sofistika, pa med filozofijo in antifilozofijo nemara obstaja neko srečanje. V Lacanovem primeru se to kaže na dvoumen način, kajti antifilozofija pri njem nastopa kot nekaj, kar je na prvi pogled nerazločljivo povezano z analitičnim diskurzom, se pravi s psihoanalizo, hkrati pa kot nekaj, kar njega, Lacana, izvzema iz polja psihoanalize, kar iz njega dela izjemo med analitiki: obstaja eden, ki je analitik in antifilozof. Antifilozofija se v tem primeru pokaže kot nekaj, kar obstaja v psihoanalizi, se pravi da med psihoanalizo in antifilozofijo ni mogoče potegniti preprostega enačaja, vse prej bi bilo treba med njima postulirati obstoj ne-razmerja. Ker antifilozofija uvaja problem obstoja (= Lacanova eksistenca), ima opraviti z realnim.

V tem primeru je zato bolj smiselno govoriti o srečanju med filozofijo in psihoanalizo, in Lacanova antifilozofija lahko v tem primeru nastopa kot imenovanje, lastno ime tega srečanja. Za razliko od situacije med filozofijo in sofistiko, je v tem drugem primeru mogoče reči, da antifilozofija izide iz tega srečanja kot neke vrste *realna* podvojitev filozofije, pri čemer bo realno razumljeno v Lacanovem pomenu besede, tj. kot nemožno. Antifilozofija je nemožni dvojniki filozofije.

Toda najprej, kdo je sofist? Najsplošnejša in najbolj nadčasovna opre-

¹ Glede Badioujevega pojmovanja sofistike cf. zlasti *Conditions*, Pariz: Éditions du Seuil, 1992, poglavje »L'antiphilosophie: Lacan et Platon« in »Le (re)tour de la philosophie elle-même«, slov. prevod »(Spre)vrnitev filozofije same«, v: *Filozofski vestnik*, XIV, 3, Ljubljana 2004. Čeprav je Badiou doslej edini filozof, ki v svojem delu tematizira antifilozofijo, velja pripomniti, da njegovo pojmovanje antifilozofije v mnogih ozirih odstopa od Lacana.

delitev sofist, ki jo je mogoče zaslediti že pri Platonu, bi se lahko glasila: sofist je tisti, ki vara z označevalcem in ki absolutizira register označevalca. Sofistika je v celoti vpisana v register govora kot manipulacije z označevalcem in učinkom smisla, ki ga takšna manipulacija implicira. Ta vpis sofistike v register imaginarnega – kolikor privzamemo Lacanovo tezo, da sta govor in smisel vselej imaginarna – zato implicira neko izključitev. Izključitev, za katero gre v primeru sofistike, zadeva realno: sofist izključuje realno kot register nemožnega, njegova taktika je diskreditiranje vsake misli o realnem. Zanj realno ne samo, da ni možno, temveč sploh ne obstaja. (Strogo gledano tudi za Lacana realno ni možno, temveč je nemožno, prav tako zanj realno ne obstaja, temveč obstaja, kar je nekaj popolnoma drugega.) Kar za sofista obstaja, je označevalec kot nekaj absolutnega, in ker je realno izključeno, o njem ni smiselno, celo ni mogoče govoriti. Zaradi tega se bo sofistčna maksima *par excellence*, glasila: »O čemer ni mogoče govoriti, o tem je treba molčati,« in bo tako sovpadala z Wittgensteinovim imperativom molka, ki prepoveduje govorjenje o nemožnem in zapleta mišljenje v labirint jezikovnih iger.

Maksima molka zato predstavlja najboljšo ločnico med sofistiko in antifilozofijo, navsezadnje tudi med imaginarnim in realnim, katerega antagonizem zadeva medsebojno izključevanje. Medtem ko je v imaginarnem na delu izključitev realnega kot nemožnega, nesmiselnega oziroma izven-smiselnega, pa je v primeru realnega na delu izključitev smisla (kar je tudi negativna definicija realnega, s katero Lacan operira od *Seminarja XXII* naprej).

Ločnica med sofistiko in antifilozofijo se v tem primeru kaže kot ločnica med Wittgensteinom in Lacanom. Sofistična maksima je nesprejemljiva, ker molk o realnem ni nič drugega kot izključitev realnega kot enega izmed registrov človeškega izkustva. V Lacanovi antifilozofiji je zato hkrati mogoče identificirati antisofistično pozicijo. Za razliko od sofistike je izhodišče psihoanalize – ki je, še enkrat, ne bomo pomešali z antifilozofijo, lahko pa v njej spoznamo dobro kalilnico antifilozofov – prav nasprotno v tem, da je treba govoriti ravno o tistem, o čemer ni mogoče govoriti. Na primer, Freud v svojih tehničnih spisih vseskozi ponavlja eno in isto maksimo: »Analizant mora povedati vse, kar mu pride na misel«, in na misel mu vseskozi prihaja nekaj nemogočega, ki se vpišuje v jedro njegove zgodovine; medtem ko Lacan v *Televiziji* Wittgensteinovi maksimi zoperstavi etiko dobro-rečenega, katere imperativ bi se lahko glasil natanko »O čemer ni mogoče govoriti, o tem je kljub vsemu mogoče povedati nekaj resničnega«, kajti če o nemogočem ne bi bilo mogoče govoriti, potem tudi psihoanaliza ne bi bila možna. Pozicija etike

dobro-rečenega se zato vse prej glasi: kjer se zlomi govorica, je treba dobro-izrekat, ne umolkniti in premikati kazalec.² Za razliko od sofistike, ki izključuje realno, je antifilozofija torej nekaj, kar ima bistveno opraviti z realnim in modusom njegovega izrekanja. Lacanovo deklariranje antifilozofije je zatorej nerazločljivo povezano s tem problemom realnega. Kako se to kaže v kontekstu njegovega poučevanja?

Oznaka antifilozofija pri Lacanu prvič nastopa v kratkem besedilu, ki je bilo napisano kot predlog za reorganizacijo Oddelka za psihoanalizo na Univerzi Pariz 8 in objavljeno leta 1975 pod uredniškim naslovom »Morda se bodo Vincennesu...«. V njem Lacan navaja štiri discipline, ki jih mora po njegovem predlogu upoštevati poučevanje psihoanalize in formiranje analitikov. Štiri discipline, relevantne za psihoanalizo, so: lingvistika, logika, topologija in – antifilozofija.

Že na prvi pogled je očitno, da antifilozofija v navedeni družini predstavlja nenavadno izjemo, medtem ko je za preostale tri discipline popolnoma jasno, zakaj so navedene.

Lingvistika zato, ker je nezavedno strukturirano kot govorica, kakor se glasi aksiom, s katerim je Lacan sploh vpeljal svoje poučevanje.

Logika – Lacan specificira: matematična logika – zato, ker predstavlja »znanost o realnem« – obstaja torej neka vednost, ki zadeva realno –, kar je v skladu z doktrino matema, ki inavgurira pozno Lacanovo poučevanje.

Topologija zato, ker psihoanalizi omogoča nemetaforično ponazoritev njenih konceptov in ker je v jedru prizadevanja za konstituiranje matematike boromejskega vozla, ki je v zadnjih seminarjih postal tako rekoč Lacanova obsesija.

Lingvistika, logika, topologija – v vseh treh primerih gre za eksplisitno matematično paradigmo, tj. vse tri discipline afirmirajo doktrino črke-matema. In antifilozofija? Gotovo ni navedena zaradi njene morebitne »znanstvene« vrednosti, ker gre v njenem primeru vse prej za subjektivno pozicijo misli – subjektivno tukaj seveda ne pomeni nasprotja »objektivnemu«, temveč pozicijo nekega subjekta, ki se lahko v konkretnem primeru imenuje tudi Lacan, ni pa edini.

Lacan ta izraz pojasni takole:

² Glede etike dobro-rečenega cf. Jacques Lacan, *Televizija, Problemi-Eseji*, 3, Ljubljana: Društvo za teoretsko psihoanalizo, 1993, str. 65. Za najboljši komentar Lacanove zavrnitve Wittgensteina cf. Jean-Claude Milner, »De la linguistique à la linguistique«, v: *Lacan, l'écrit, l'image*, Flammarion, Pariz 2000, str. 7-25. Cf. tudi slovenski prevod Milnerjevega teksta v pričujoči številki *Filozofskega vestnika*.

Antifilozofija – s čimer bi spontano označil raziskovanje tistega, kar univerzitetni diskurz dolguje svoji "vzgojni" predpostavki. Na žalost ne bo opravila z zgodovino idej. Upam, da bo vztrajna zbirka bedarij, ki ga zaznamuje, omogočala, da bo ta diskurz ovrednoten v njegovem neuničljivem korenu, v njegovih večnih sanjah. Iz katerih ni drugega prebujenja kot partikularnega.³

Antifilozofija je v tem programu zamišljena kot kritika univerzitetnega diskurza in njegove domnevno samoumevne pedagoške pretenzije. Filozofija iz te pretenzije ni izvzeta, kajti treba se je samo spomniti na »večne sanje« filozofskega diskurza o razsvetljevanju človeškega uma, ki se po drugi strani hitro izjalovi v produkcijo in podpiranje svetovnega nazora – očitek, ki ga je na filozofijo znal nasloviti že Freud in ki je v dobi globalnega kapitalizma in demokratične eshatologije dobil vse pogostejšo podobo tako imenovanih »državnih filozofov«, ki se najpogosteje kažejo v luči gorečih braniteljev »demokracije« in katerih program bi bilo mogoče na hitro strniti v preprosto maksimo »demokracija ali barbarstvo«.⁴ Antifilozofija je v tem primeru ime za intervencijo psihoanalize v univerzitetni diskurz in za prekinitev logike funkcioniranja tega diskurza, k čemur se še povrnemo.

Četverica disciplin, ki jih v svojem predlogu navede Lacan, nemara pokaže še zanimivejšo sliko, če te discipline navežemo na Lacanovo konceptualizacijo boromejskega vozla v njegovih poznih seminarjih, ko formulira vozal s štirimi členi: R, S, I, Σ . Matematična logika kot znanost o realnem v tem primeru seveda zaseda mesto realnega, lingvistika mesto simbolnega, topologija mesto imaginarnega in antifilozofija mesto tistega, kar tri strogo neodvisne registre zavozla na boromejski način, tj. mesto simptoma.⁵

Najprej kratka obrazložitev, na podlagi česa je mogoče potegniti

³ Jacques Lacan, »Peut-être à Vincennes...«, v *Autres écrits*, Pariz: Éditions du Seuil, 2001, str. 314. Cf. slovenski prevod v pričujoči številki *Filozofskega vestnika* str. 204–205.

⁴ Nekaj slavnih primerov: Habermas v Nemčiji, Derrida v Franciji, Fukuyama v ZDA, Vattimo v Italiji. V našem prostoru je zgleden primer takšnega proti-filozofskega paktiranja »pomladna« fenomenološka šola.

⁵ Strogo gledano gre za sintom, vendar pa vprašanje sintoma tukaj odpira preširoko polje, da bi ga bilo mogoče podrobneje obravnavati. Velja samo opomniti, da je sintom neanalizabilni simptom oziroma simptom, ki ne deluje več kot neki tujek, temveč kot opora identifikacije – ni niti realna niti simbolna niti imaginarna tvorba, temveč nekaj popolnoma *novega* in *umetnega* – in zato tudi *četrttega*. Cf. Jacques Lacan, *Le Séminaire, livre XXIII, Le sinthome*, Pariz: Éditions du Seuil, 2005, in »Joyce-le-symptôme«, v: *Autres écrits*, Seuil, Pariz 2001.

vzporednice med lingvistiko in registrom simbolnega ter med topologijo in registrom imaginarnega (primer logike in antifilozofije bo okupiral pričujoče vrstice v nadaljevanju).

Ker je predmet lingvistike jezik, Lacanova tematizacija lingvistike zadeva ravno lingvistiko kot »znanost o simbolnem«, o logiki simbolnega in o simbolni strukturi kot realni razsežnosti simbolnega. Pri čemer Lacanov aksiom, da je nezavedno strukturirano kot govornica, dejansko postavlja enačaj med nezavednim in simbolnim. V vozlu R, S, I velja: S = nzv.

Topologija ima opraviti s prostorom, ki je imaginarno *par excellence*, in s prostorskimi konfiguracijami, ki utelešajo določen prostorski paradoks. Proučuje tako rekoč prepletanje imaginarnega in realnega, ki se manifestira skozi topološke zanke in zagate, zaradi česar tudi zaseda mesto »znanosti o imaginarnem«, čeprav sam Lacan te sintagme, kot tudi sintagme »znanost o simbolnem«, ni nikdar uporabil.

Vsekakor pa obe navedeni znanosti zadevata obravnavo temeljne logike posameznih registrov, ki ju zastopata: lingvistika obravnava strukturo simbolnega, topologija figuracije in paradokse neevklidskega prostora.

Največja uganka je tu seveda navezava logike na realno, saj se takoj zastavlja vprašanje, kaj je »atom realnega«, če kaj takega sploh obstaja. Pravzaprav v tem primeru ne gre toliko za atom realnega kot za atom simbolnega. Matematika in matematična logika sta evocirani zaradi črke-matema kot simbolnega, ki se dotika oziroma ki je na neki način prisotno v realnem. Logika je za Lacana znanost o realnem zato, ker je edina zmožna transkribirati realno in integralno, se pravi brez preostanka prenašati realno vednost. Logika torej zadeva relacijo simbolno-realno, oziroma natančneje, tisto razsežnost simbolnega, ki vznikne v realnem in ga prevaja v register simbolnega oziroma ga transkribira kot realno. Te razsežnosti simbolnega lingvistika ne obsega ali je vsaj ni obsegala v času, ko je Lacan napisal omenjeni tekst – razsežnosti »lingvistike črke«.

Učrkovljenje realnega, če naj uporabim izraz Jeana-Clauda Milnerja, poteka samo po poteh matematične formalizacije in samo matematična formalizacija dosega realno na način, ki izključuje ovinek čez imaginarno, kolikor pod imaginarnim ne razumemo samo tistega, kar pripada redu podobe (*imago*), temveč vsak učinek smisla kot takega ali v širšem smislu vse, kar tvori vez med simbolnim in realnim.⁶ Toda na tem mestu

⁶ Takšno definicijo imaginarnega, nedvomno v skladu z Lacanom, predlaga Jean-Claude Milner v svoji knjigi *Les noms indistincts*, Seuil, Pariz 1983.

velja napraviti nekaj korakov nazaj k vprašanju povezave antifilozofije in simptoma.

Kaj je simptom? Lacan je v različnih etapah svojega poučevanja podal različne odgovore na to vprašanje, vendar pa obstaja določena rdeča nit, ki je skupna konceptualnim premikom v Lacanovem poučevanju. Temeljno spoznanje psihoanalize je, da je simptom vpis – besedo velja vzeti dobesedno – neke misli v telo (v primeru histerije) ali v celoto psihičnih funkcij, ki jo zahodna metafizična tradicija imenuje »duša« (v primeru obsesije). Simptom je očitno simbolno, ki povzroča preglavice. Preglavice povzroča, ker ruši imaginarno enotnost telesa ali »duše« oziroma ker v telesno ali v psihično vpelje neko diskontinuiteto, simbolizira nesimbolizabilno, tj. deluje kot znak nekega realnega, zaradi česar bo Lacan v *Seminarju XXII*, posvečenem problematiki boromejskega vozla, definiral simptom kot »učinek simbolnega v realnem«. ⁷ Simptom je učinek simbolnega v realnem zato, ker predstavlja simbolizacijo, transkripcijo nekega realnega, ki se odvija mimo imaginarnega. Bistvo simptoma je kodifikacija realnega, ki zahteva analitikovo intervencijo na ravni interpretacije. Zanj torej velja isto kot za črko-matem, zaradi česar obstaja med njima nenavadna vzporednica, kolikor tako matem kot simptom predstavljata paradokсно točko, na kateri se realno kot nemožno zapiše in s tem pade v register nujnega (tj. nujnega kot tistega, kar se ne preneha zapisovati [Lacanova definicija]). Za to paradokšno točko je mogoče pri Lacanu najti zanimivo prispodobo:

[T]ekstno/tkalsko delo, ki prihaja iz pajkovega trebuha, njegova mreža. Zares čudežna funkcija, kjer lahko vidiš, kako se na sami površini, ki raste iz neke neprosojne točke na tem čudnem bitju, zarisuje sled tistih zapisov, kjer je moč dojeti meje, neprehodne točke, točke brez izhoda, ki kažejo realno, prehajajoče v simbolno. ⁸

Lacan v tej prispodobi posreduje neprehodno točko neposrednega prehajanja realnega v simbolno. Kot vsaka prispodoba, ima tudi ta svoje slabosti, kolikor ji uspe zadevo nekoliko osvetliti in hkrati zaviti v temo, vendar pa je njena ključna poanta v tem, da ponazori, za kaj gre tako v primeru simptoma kot v primeru črke. Gre za točko sovpadanja nujnega in nemožnega, »tistega, kar se ne preneha zapisovati«, in »tistega, kar se ne preneha ne zapisovati«. Matem in simptom kot čista zapisa pred-

⁷ Cf. Jacques Lacan, *Le Séminaire*, livre XXII, *R.S.I.*, predavanje 10. decembra 1974.

⁸ Jacques Lacan, *Seminar*, knjiga XX, *Še*, Društvo za teoretsko psihoanalizo, Ljubljana 1985, str. 77.

stavljata točki, na katerih se realno kot nemožno preneha ne zapisovati, točki kontingentnega, ki artikulirata karakter srečanja med realnim in simbolnim. Navedena prispodoba zato ne ponazarja samo neposrednega prehajanja realnega v simbolno, temveč pokaže na samo realno razsežnost simbolnega (in kot strukture in kot črke).

Na to paradokсно naravo črke-matema je opozoril že Jean-Claude Milner v svoji knjigi o Lacanu. Ker črka-matem v sebi združuje nujno in nemožno, ker predstavlja transkripcijo nemožnega (realnega) v registru nujnega (simbolnega), iz tega sledi, da potem, ko je enkrat zapisana, nikoli ne more biti nič drugega kot ona sama, je nujno identična in nespremenljiva. Toda samo dejanje zapisa je kontingentno, kar Milner ponazori s parafrazo Mallarméjevega *Meta kock*: »Nikoli ne bo nobena črka odpravila naključja.«⁹ Naključje, za katerega gre v tem primeru, je naključje zapisa, ki insisitira v samem jedru črke kot podobe nujnega. Met kock in zapis sta zato podobi kontingence kot tistega, kar v situaciji meta kock ali zapisa črke rezultat povezuje z realnim, nujno z nemožnim.

Lacan skratka v matematiki identificira to paradokšno točko kot matem, za katerega je mogoče reči, da je tako ime za kontingentno dejanje zapisa kot za rezultat tega zapisa, podobno kot je met kock dejanje in rezultat tega dejanja. Matem kot realno simbolno je tista razsežnost simbolnega, ki hkrati presega simbolno in ostaja znotraj njegovih okvirjev, tako rekoč podvojitvev simbolnega. Kolikor matem deluje kot prekinitev, mora vznikniti iz nič, kar je isto kot reči, da nima nobenega smisla. Ker vznikne iz nič in prekine z logiko veriženja označevalcev in metonimijo smisla, je dejanje. Ker predstavlja prehod od neprenehanja nezapisovanja k neprenehanju zapisovanja, je zapis kot modus dejanja. Ker prekinja z artikulacijo označevalne verige kot temeljno logiko simbolnega, ga ni mogoče deducirati. Matemati zato transkribirajo in prenašajo neko realno vednost, ki zaradi svoje narave izključuje dedukcijo, je primer neke nove vednosti, ki prekinja z avtomatizmom etabrirane oziroma konstituirane vednosti, vezane na register označevalca.

V tem se ponuja povezava med matemom in antifilozofijo. Kot že rečeno, Lacan predlaga antifilozofijo tako rekoč v paketu s tremi znanstvenimi disciplinami, v katerih identificira afirmacijo matematične paradigme, in očitno je, da je antifilozofija tisto, kar izpostavlja skupno vez med temi disciplinami. Ta skupni moment je doktrina matema, v kateri so povezane lingvistika, logika in topologija. Analogija med matemom in Lacanovo antifilozofijo je v tem, da Lacanova antifilozofija v treh di-

⁹ Jean-Claude Milner, *Ĵasno delo*, ZaloĴba ZRC SAZU, Ljubljana 2005, str. 71.

sciplinah izpostavi skupni element, ki te discipline povezuje s skupnim poljem vednosti, matem kot atom realne vednosti. In tako kot matem zavozla lingvistiko, logiko in topologijo, tako tudi črka zavozla simbolno, realno in imaginarno.¹⁰ Matem je atom realne vednosti, s katerim po Lacanu operira psihoanaliza, pri čemer je realna vednost kontrapunkt vednosti v tradicionalnem pomenu besede: vednosti kot konstituirane celote. Toda še več, ker v boromejskem vozlu antifilozofija in matem zasedata isto pozicijo, antifilozofija v okviru poznega Lacanovega poučevanja nastopa kot oznaka za doktrino matema. In obratno, matem predstavlja ime antifilozofije. V kontekstu vednosti, s katero operirata, in upoštevaje pozicijo v boromejskem vozlu s štirimi členi sta zatorej antifilozofija in matem nerazločljivo povezana, in lahko v Lacanovem primeru delujeta kot sinonima.¹¹

Rečeno je bilo, da je matem atom realne vednosti, ker se umešča na tisti rob simbolnega, na katerem se simbolno prepleta z realnim, zaradi česar predstavlja učrkovljenje realnega, prevod realnega v simbolno po poteh matematične formalizacije. Rečeno je bilo tudi, da Lacan eksplicitno opredeli antifilozofijo kot intervencijo psihoanalize v univerzitetni diskurz. Ta intervencija se mora zato neizogibno zgoditi kot prekinitiv na ravni vednosti, zlasti če se upošteva dejstvo, da se univerzitetni diskurz od drugih diskurzov razlikuje po tem, da v njegovem primeru mesto dejavnika zaseda prav vednost.

Lacanova teza je, da obstaja določena bližina univerzitetnega diskurza in filozofije kot figure diskurza gospodarja. Tako se glasi kritika

¹⁰ Cf. naslednji primer iz *Seminarja XX*: »Posebnost matematične govorice je, da – brž ko je z ozirom na svoje zahteve čiste demonstracije dovolj razdelana – vse, kar razdeluje, ne toliko v govorjenem komentarju kot v samem ravnanju s črkami, predpostavlja, da zadošča, da ena sama ne drži in vse ostale s svojo razvrstitvijo ne bodo konstituirale nič veljavnega, temveč se bodo razpršile. V tem je boromejski vozle najboljše metafora za to, da napredujemo zgolj z Enim.« (*Seminar*, knjiga XX, *Še, op. cit.*, str. 104.)

Boromejski vozle je po Lacanu nekaj, kar je lahko zgolj zapisano. Kar pomeni: boromejski vozle je pisava, pisava pa je po Lacanu tista skrajnost simbolnega, ki se dotika realnega, torej ravno realno simbolno. In ker je boromejski vozle pisava, je črkoven. O vozlu kot pisavi cf. Jacques Lacan, *Le Séminaire*, livre XXIII, *Le sinthome*, *op. cit.*, zlasti str. 143-155.

¹¹ Da je antifilozofija zgolj drugo ime za matem, se pravi da obstaja med njima razmerje sinonimije, je teza, ki jo je v svoji knjigi o Lacanu postavil Jean-Claude Milner. Milner iz tega izpelje sklep, da obstaja med filozofijo in matemom psihoanalize, se pravi med filozofijo in antifilozofijo, vzajemno izključevanje. Cf. Jean-Claude Milner, *Źasno delo*, *op. cit.*, str. 152. Tukaj si prizadevamo pokazati nasprotno: ne gre za izključevanje, pač pa za prekinitiv, kar je nekaj popolnoma drugega.

filozofije v *Seminarju XVII*, pet let pred deklariranjem antifilozofije. V kratkem tekstu, v katerem Lacan končno vpelje pojem antifilozofije, ta kritika dobi novo podobo: med filozofijo in univerzitetnim diskurzom obstaja neki skupni »neuničljivi koren«, neke »večne sanje«, ki načenjajo vprašanje strukture in/oziroma tipa vednosti, s katero operira posamezen diskurz.

Univerzitetni diskurz deluje po principu, da se vednost konstituira na podlagi izključitve realnega, tj. kot konsistentna totaliteta, izven katere ni nobene točke nemožnega, ki bi načenjala konsistenco te vednosti. S tem izpričuje določeno potezo, ki je sicer značilna za sofistiko, tezo o neobstoju realnega in torej tudi o neobstoju realne vednosti kot anomalije znotraj polja vednosti kot takšne.¹² Vednost lahko stopi na mesto dejavnika samo, če je njena implicitna predpostavka, se pravi fantazma, da obstaja neka točka vednosti kot konsistentne totalitete, vednosti kot vse. Toda ta vednost na mestu dejavnika ni toliko »vednost o vsem«, temveč »vse-vednost«,¹³ se pravi ne vednost, ki ve vse, ampak vednost, ki temelji na principu konsistence kot izključitve tistega, kar to konsistenco spodkopava. In tisto, kar spodkopava konsistenco, je lahko samo realno. V primeru »vse-vednosti« gre torej za vednost, ki temelji na principu vezi (imaginarno) in ki jo uokvirja fantazma nekega Vsega, neke Vednosti–Totalitete.

Povsem očitno je, da je ta »vse-vednost« popolno nasprotje realne vednosti. Realna vednost je netotalizabilna, ne-vsa, vselej je zgolj atom vednosti, medtem ko se »vse-vednost« konstituira na predpostavki Totalitete kot sinonima za izključitev realnega, kajti če obstaja Vse, tedaj je (lahko) vse prevedeno v register označevalca, tj. v avtomatizem simbolnega in zunaj njega ni več ničesar, kar bi predstavljalo vztrajajočo točko nekonsistentnega realnega.

Da univerzitetni in filozofski diskurz operirata z isto vednostjo, z vednostjo-totaliteto, se izraža na ravni poučevanja. Univerza, ki je povzeta v sintagmi univerzitetni diskurz, čeprav ta diskurz ne dominira samo na

¹² Kljub vsemu velja opozoriti, da sintagma »realna vednost« ne pomeni, da se ta vednost nahaja v realnem kot nekaj vnaprej danega. Nasprotno, je nekaj izumljenega, proizvedenega: kot vednost je vezana na simbolno, medtem jo pridevnik »realna« opredeljuje kot vednost o realnem (neimaginarno vednost). Da obstaja neka vednost v realnem, je stališče religije, medtem ko matem pomeni produkcijo-rokovanje z vednostjo o realnem, ki se umešča znotraj registra simbolnega in ki kot takšna kljub vsemu ostaja zunanja realnemu – sama ni »element« realnega. Vednost v realnem je religiozna mitologija.

¹³ Jacques Lacan, »Narobna stran psihoanalize«, v: *Razpol*, 13, Društvo za teoretsko psihoanalizo, Ljubljana 2003, str. 30.

univerzi, je sama neka totaliteta, neko Eno, ki se realizira v posameznih znanstvenih enotah, fakultetah, katerih funkcija je posredovanje konstituirane in konsistentne vednosti. Utelesenje te vednosti je figura učitelja, katerega poklic je transmisija vednosti in ki je zaradi tega paradigmatični primer subjekta, za katerega se predpostavlja, da ve. Narava »vse-vednosti« zato reflektira eno izmed tradicionalnih filozofskih dvojic: Eno-mnoštvo, Eno vednosti, na eni strani, in mnoštvo njenih utelesenj, na drugi strani. Vendar pa leva stran matema univerzitetnega diskurza (S_2 nad prečko S_1 pod njo) pokaže, da si Eno in mnoštvo v tej situaciji ne stojita nasproti, temveč sta, nasprotno, postavljena eden na drugega (S_2 vednosti se opira na S_1 , katerega ime je v tem primeru učitelj kot utelesenje označevalca-gospodarja). Učitelj dejansko predstavlja točko, ki garantira konsistenco in priča o obstoju neke »vse-vednosti«, zato zanj tudi ni mogoče reči, da je subjekt te vednosti, ampak njeno materialno in zato označevalno utelesenje.¹⁴

Vednost na mestu dejavnika, vsa-vednost na prvi pogled nima nobene notranje zapreke, vendar pa je to ne izključuje iz paradoksov ne-vsega. Ti paradoksi so v njenem primeru nemara še bolj očitni ravno zaradi tega, ker je opora te vednosti nesmiselni označevalec-gospodar. Ta označevalec dejansko funkcionira kot poimenovanje praznine v vednosti, in prav poimenovanje te praznine predstavlja moment, ki podpira dozdevno totalizacijo vednosti, vendar pa to še ne pomeni, da jo dejansko totalizira. Da bi vednost ohranila minimum konsistence, ki je očitno pogoj za njeno transmisijo, je potrebna imaginarna vez med S_1 in S_2 , ki naveže nesmiselni označevalec-gospodar na baterijo označevalcev in jih postavi kot konsistentno totaliteto. Funkcija figure Učitelja je zato prekritje razcepa, ki ga uteleša označevalec-gospodar, dejstva, da je označevalec v svojem bistvu razlika do samega sebe, da torej red označevalca vpelje neskončno veriženje označevalcev in metonimijo smisla, ki poskušata retroaktivno osmisлити S_1 . Vednost na mestu dejavnika zato vselej ostaja dozdevek vednosti, kar pomeni, da ni niti realna vednost niti ni vsa vednost.

Samo fantazma kot tisto, česar ni mogoče prekoračiti za ceno razpustitve simbolnega, predstavlja solidno podlago za konstrukcijo vse-vednosti. Zaradi tega se fantazma nahaja v samem korenu vsake vednosti, ki se proklamira za vso, ali z drugimi besedami, fantazma »Vednosti-Totalitete« je tisti »neuničljivi koren«, ki ga razkriva antifilozofija ob svoji intervenciji v diskurz univerze.

¹⁴ Cf. Milnerjevo tematizacijo figure učitelja, ki predstavlja nepogrešljivo izhodišče zgornjega razmisleka; v Jean-Claude Milner, *op.cit.*, str. 127.

Tudi v primeru filozofije etimologija njenega imena opozarja na dejstvo, da je na delu ista logika. Tradicionalna, se pravi za današnji čas nekoliko zastarela podoba filozofa, ki nam jo posreduje šolska filozofija, je podoba nekoga, ki išče *sophia*, modrost, v kateri bomo prepoznali sinonim za vse-vednost. Modrost je točka, na kateri se vednost konstituira na principu Vsega in postane materija filozofskega poučevanja, zato tradicionalna podoba filozofa tukaj sovpada s figuro učitelja. Moment totalizacije vednosti v filozofiji pomeni prehod od figure filozofa kot iskalca neke vednosti k figuri učitelja kot misleca, ki operira s konstituirano vednostjo, in ta prehod pravzaprav sovpada s prehodom iz diskurza gospodarja v univerzitetni diskurz. Filozofija kot »ljubezen do modrosti«, kot se glasi njena etimologija, tako potrebuje za transmisijo vednosti figuro subjekta, za katerega se predpostavlja, da ve, kot oporo *transferja* vednosti, pri čemer velja besedo transfer tukaj razumeti tako v psihoanalitičnem pomenu besede kot v smislu transmisije vednosti. Toda ta moment transferja v prvem pomenu besede je izraz tega, da vednost, s katero operira filozofski diskurz, kljub vsemu ni vsa. Transfer implicira, da obstaja v vednosti neka praznina, tako rekoč neka minimalna nekonistenca, ki loči »vse« vednosti od njega samega.

Za razliko od poučevanja oziroma posredovanja filozofske vednosti, ki se odvija na teritoriju ljubezni, transfernega razmerja do vednosti, obstaja v psihoanalizi določena zagata poučevanja. Zastavlja se namreč vprašanje, kako poučevati nekaj, česar ni mogoče poučevati, kako poučevati nemožno, tj. realno vednost? Vprašanje, na katerega je po svoje skušal odgovoriti že Freud v kratkem tekstu »Ali naj se psihoanalizo počuje na univerzi?«. Freud je na zastavljeno vprašanje sicer odgovoril pritrdilno, vendar pa je svoj spis uvedel z nekim dvomom, ki jasno reflektira določeno antipatijo med analitičnim in univerzitetnim diskurzom:

Vendar pa psihoanalitične organizacije dolgujejo svoj obstoj ravno izključitvi iz univerzitetnega podjetja in bodo še naprej izpolnjevale pomembno izobraževalno funkcijo, dokler bo ta izključitev ostajala.¹⁵

Freudova dilema je očitna: če psihoanaliza vstopi v proces poučevanja na univerzi, obstaja nevarnost, da analitični diskurz zapade logiki univerzitetnega diskurza in se tako razpusti kot analitični diskurz, nevarnost, ki predstavlja usodo marsikatere »filozofije«.

¹⁵ Sigmund Freud, »Soll die Psychoanalyse an den Universitäten gelehrt werden?«, v: *Gesammelte Werke*, Nachtragsband, Frankfurt na Majni: Fischer Verlag, 1987, str. 700.

Problem, ki je mučil Lacana, je bil nekoliko drugačen, a kljub temu v horizontu vprašanja, ki ga je odprl Freud, namreč kako posredovati psihoanalitično vednost na način, ki iz te vednosti ne bo naredil vse-vednosti, se pravi ki ne bo popustil glede realnega, za katerega gre v psihoanalizi. Lacan je proti koncu svojega poučevanja to dilemo radikaliziral, ko je zatrjeval, da analitični diskurz ne poučuje ničesar, izjava, ki jo je treba razumeti v kontekstu doktrine matema, ki je najbolj neposreden izraz tega, da psihoanaliza nima opraviti s tradicionalnim tipom vednosti – in v tem smislu dejansko ne poučuje ničesar, razen realne vednosti same, ki je natanko tisti nič, ki intervenira v register konstituirane vednosti kot neka nova vednost.

Lacanova predlog za reorganizacijo Oddelka za psihoanalizo predlaga matem kot način transmisije psihoanalitične vednosti in kot samo materijo poučevanja. Vednost v psihoanalizi je matem in samo po črki matema lahko psihoanaliza vztraja v okviru univerze, ne da bi sama zapadla logiki njenega diskurza. Doktrina matema zato potegne za seboj drugačno logiko poučevanja, ker psihoanaliza s pomočjo matematične formalizacije formulira neko govorico, ki izključuje metonimijo smisla in neskončno veriženje označevalcev, ki ga lahko fiksira, totalizira in prešije s smislom samo nesmiselni označevalec-gospodar. Ta formalizirana govorica, Lacan jo imenuje »govorica čistega matema«, je tisto, »kar je edino mogoče poučevati«,¹⁶ oziroma tisto, kar *se* poučuje samo od sebe (Lacan v izvorniku uporabi povratno glagolsko obliko), se pravi neodvisno od funkcije Učitelja kot imaginarne vezi med realno vednostjo in simbolno resnico, ki je, recimo, lažniva resnica, ker ima vselej dva obraza. Odtod tudi Lacanov projekt revije *Scilicet*, v katerem je mogoče najti odmev matematičnega kolektiva, združenega pod skupnim imenom Bourbaki.¹⁷ Formalizirana realna vednost za svojo transmisijo ne potrebuje Učiteljevega imena, ki bi jamčil za njeno konsistenco in za njeno dogmatično interpretacijo. Potrebuje samo črko matema, ki to vednost integralno prenaša, kar se med drugim izraža na ravni neprevedljivosti matemov, ki potemtakem prečijo jezike, ne glede na njihove lokalne zakonitosti.

Doktrina matema je antifilozofija, ker tradicionalnemu filozofskemu projektu vse-vednosti oziroma modrosti zoperstavlja ne-vse matema in realne vednosti. Matem uvaja logiko ne-vsega, ker je temeljna nemožnost »govorice čistega matema« v tem, da nikoli ne more predstavljati konsi-

¹⁶ Jacques Lacan, »L'étourdit«, v: *Autres écrits, op. cit.*, str. 472.

¹⁷ Ta odmev in Lacanov interes za matematični projekt skupine Bourbaki podrobno obravnava Jean-Claude Milner v že omenjeni knjigi o Lacanu.

stentne celote, neke »metagovorice«, teh »večnih sanj« vsake filozofije, tudi če niso eksplicitno formulirane.¹⁸ Matem zato daleč od tega, da bi napotoval na kakršnokoli metagovorico, vse prej predstavlja izraz neobstoja vsakršne metagovorice. »Metagovorice ni« pomeni isto kot: »ni govorice matema« oziroma »matema matema«, temveč so samo črke, ki nimajo nobenega Smisla.

Sledeč slavnemu očitku je filozofija vselej težila k interpretaciji sveta. V isti kritični kontekst sodi tudi Freudovo zasmehovanje filozofije v *Novi seriji predavanj za uvod v psihoanalizo*, kjer z navajanjem Heinejevih verzov slika podobo filozofa, ki z nočno čepico in kosi halje maši luknje v svetovni zgradbi. Freud tukaj posreduje podobo filozofa, katerega spanec so skalila nekonsistentna mesta, ki so zamajala zgradbo svetovnega nazora.

Lacan je v svojem poznem poučevanju v navezavi na fantazmo vpegljal koncept prebujenja, v katerem velja spoznati nadaljnji moment njegove antifilozofije. Vsi ljudje sanjajo, prebujenje ni mogoče. Kaj je pomen te na prvi pogled bizarne izjave?¹⁹ Kot je znano, je Freud v *Interpretaciji sanj* razvijal tezo, da je tendenca sanj ohranjati spanec. Lacan je Freudovo tezo radikaliziral s trditvijo, da je prebuditev v realnost zgolj nadaljevanje sanj z drugimi sredstvi. Reči, da vsi ljudje sanjajo, je isto kot reči, da vsi ljudje živijo v konsistentni realnosti (= svet); oziroma isto kot reči: vsi ljudje govorijo v prazno.²⁰ Fantazma je budna oblika sanj, in ker je

¹⁸ Daleč od tega, da bi bilo vprašanje metagovorice ali vprašanje Drugega (od Drugega preživeta zadeva metafizike, je mogoče tendenco k formuliranju metagovorice najti praktično v vseh sodobnih filozofskih smernicah. Heidegger, denimo, je poetično govorico razumel kot edino govorico, ki filozofiji omogoča avtentično izkustvo biti kot biti, ki torej izreka bit kot tako (oziroma: smisel biti, kar je isto kot smisel smisla); ideal analitične filozofije je transparentna znanstvena govorica, ki operira s propozicijami, v kateri sovпада izrekanje z izrečenim, subjekt izjavljanja s subjektom izjave, označevalec z označenim. Postmoderna filozofija, ki je filozofija partikularnega množstva *par excellence* kljub deklariranju konca velikih pripovedi išče transparentni način komunikacije med heterogenimi partikularnostmi (kar je, denimo, Habermasov projekt). Po mojem mnenju je treba v ta sklop umestiti tudi vedno bolj pogosto tumbanje o nekakšni »globalni etiki« oziroma »svetovnem etosu«, ki filozofijo podredi religioznemu imperativu smisla oziroma biblijski »metagovorici«, skratka napravi iz filozofije pododdelek religije.

¹⁹ Toda izjave, ki se ponavlja skozi celotno zgodovino filozofije. Treba se je samo spomniti, da je metaforo sanj in prebujenja (celo filozofije kot prebujenja) mogoče najti že pri Platonu. Eno izmed najslavnejših prebujenj v zgodovini filozofije nedvomno predstavlja Kant, katerega srečanje z realnim nosi Swedenborgovo ime in za katerega Lacan v *Televiziji* trdi, da ga je omenjeno srečanje pripeljalo na sam prag analitičnega diskurza. Skratka, Lacanov koncept prebujenja se očitno vpišuje v dolgo filozofsko tradicijo.

²⁰ Cf. Jacques Lacan, *Seminar*, knjiga XX, *Še, op. cit.*, str. 70.

realnost strukturirana skozi fantazmo – fantazma je vsepovsod, a hkrati nikjer, očitna, a hkrati nevidna –, je logični sklep, ki ga je mogoče potegniti iz tega, da vsi ljudje sanjajo. Prebujenje v banalnem pomenu besede je zgolj preskok iz nočnih sanj v dnevne. Prebujenje v pravem pomenu besede, prebujenje »v realno« ni mogoče, ker se pri govorečem bitju na mestu realnega nahaja fantazma.

Ni trajnega prebujenja v realno, edino, kar je mogoče, je bežno srečanje z realnim, ki vznikne kot singularna prekinitev, znamenje nekonsistence, nerazumevanje ali odsotnost smisla, tako kot je filozofa v Heinejevi prisposobi za hip prebudilo realno, ki ga je moral ponovno prekriti z zastorom fantazme. Srečanje z realnim je vselej spodletelo in prebujenje ni nič drugega kot »realno v svojem vidiku nemožnega«. ²¹ Realno je nemožno, kolikor je vselej prekrito s plastjo simbolnega (fantazma) ali imaginarnega (smisel), ali kolikor je iz realnosti, ki jo konstituirata omenjena registra, vselej že izključeno.

Funkcija antifilozofije je zato skandirati to nemogoče srečanje z realnim. In ker se Lacanov »anti« eksplicitno naslavlja na filozofijo, je funkcija antifilozofije skandirati srečanje filozofije z realnim. Matem kot transkripcija realne vednosti je rezultat takšnega srečanja. Nahaja se na točki srečanja nujnega in nemožnega, za katero je bilo rečeno, da predstavlja točko, na kateri se realno preneha nezapisevati. V tem je pravzaprav ves smisel doktrine matema, ker je matem tisti element simbolnega, ki vznikne iz nič, v zaledju katerega torej ni fantazme, in ki tako ponazarja operacijo prehoda od simbolnega k realnemu. Doktrina matema in tematizacija matematike dejansko predstavljata ponazoritev tistega »partikularnega prebujenja«, edinega možnega prebujenja, na katerega Lacan naveže pojem antifilozofije. Toda kot je predlagal François Regnault, ²² bilo treba Lacanovo tezo zaostri in zatrditi: »Ni drugega prebujenja kot singularnega,« ker se srečanje z realnim zgodi kot singularna prekinitev in ker je tudi sam matem singularna točka vpisa realnega v simbolno.

Toda takšno tematiziranje matematike je mogoče najti tudi v filozofiji. Najboljši primer za to je Platon, pri katerem slavna prisposoba o votlini funkcionira ravno kot metafora tega, na kar Lacan meri s prebujenjem. V prisposobi o vzponu iz votline in iz sveta dozdevkov, opisanem v VI. knjigi *Države*, je sfera matematičnih objektov točka srečanja z matematičnim realnim in točka filozofskega prebujenja. A ker je v samem

²¹ Jacques Lacan, »Vers un signifiant nouveau«, v: *Ornicar?*, 17-18, Lyse, Pariz 1979, str. 15.

²² François Regnault, »L'antiphilosophie selon Lacan«, v: *Conférences d'esthétique lacanienne*, Agalma, Pariz 1997, str. 76.

jedru prebujenja nemožnost, matematika ne more predstavljati izgovora za iluzijo trajnega prebujenja v realno, in Platonova prispodoba se konča s prav takšno iluzijo. Kar je pri tem pomembno, je sorodnost vednosti, ki jo posreduje matematika, in tistim, čemur Platon pravi *orthe doxa*, »pravilno mnenje«. Platonova sintagma sovpada z Lacanovo definicijo matema v spisu *L'étourdit*. Toda Platonova dialektika in filozofija nasploh se ne ustavi pri »pravilnem mnenju«, temveč na tej točki šele dobi pravi zagon. »Pravilno mnenje« je v tem primeru dispozicija za dostop do »vse-vednosti«, zato se onstran »pravilnega mnenja«, ²³ se pravi onstran matema, nahaja tradicionalna filozofska podoba vednosti, ki je »presežna vednost«, kot se je posrečeno izrazil Jean-Claude Milner. Onstran pravilnega mnenja in matematike Platon utemelji ontologijo. Zato bo antifilozofija v prvi vrsti antiontologija, kar pa je že druga zgodba, ki je za pričujočo zastavitev preširoka.

Iz povedanega je bržkone mogoče potegniti sklep, da antifilozofija pri Lacanu nastopa kot privilegirana oznaka za kritiko filozofije in za neke vrste kažipot, kako je mogoče sestopiti iz filozofije kot sinonima za diskurz gospodarja. Lacan sicer slika precej rigidno podobo filozofije, za katero pa ni mogoče reči, da ne obstaja. Toda ali je ta podoba dejansko po meri celotne filozofije? Z drugimi besedami, ali ni Lacanova podoba filozofije nekoliko zastarela in preživeta? Preden ti pomisleki postanejo izgovor za hitro zavrnitev Lacanovih očitkov, je treba poudariti, da to kljub vsemu ni bila zadnja Lacanova beseda na to temo. Na tem mestu se velja še za hip povrniti k vozlu štirih disciplin, ki ga je mogoče razbrati iz Lacanovega predloga za organizacijo poučevanja psihoanalize na univerzi. Eno leto po objavi besedila, v katerem prvič spregovori o antifilozofiji, Lacan eksplicitno naveže boromejski voz na filozofijo. Boromejski voz kot pisava, tako se glasi linija, ki ji v seminarju o Joyceu sledi Lacan, spremeni smisel *philia*, ki nastopa v besedi filozofija. Se pravi, spremeni smisel modrosti kot jo tradicionalno razume filozofija in potemtakem smisel filozofije kot take:

Modrost je težko podpirati drugače kot s pisavo, s pisavo bo-vozla
– tako da, skratka, oprostite tej samohvali, kar poskušam napraviti

²³ Že sama oznaka mnenje utegne biti razlog za nesporazum. Naj na tem mestu zadošča napotek, da v tem primeru pač ne gre za »mnenje« v običajnem pomenu besede. Niti ga ne velja povezovati s kakršnokoli pravico do mnenja in podobnimi sodobnimi parolami. Pravilno mnenje je vse prej neka vednost, ki prekinja z režimom mnenj kot dozdevkov vednosti. Nahaja se med nevednostjo (ki je mnenje v tem banalnem, »demokratičnem« pomenu besede) in modrostjo kot vednostjo onstran vednosti. Pravilno mnenje je skratka vednost.

z mojim bo-vozlom, ni nič manj kot prva filozofija, za katero se mi zdi, da jo je mogoče prenašati.²⁴

Premik je več kot očiten. Medtem ko je še leta 1975 boromejski voz el funkcioniral kot orodje v rokah antifilozofije, pa že leto zatem predstavlja oporo neke (nove) filozofije. Če je Lacan pred tem na filozofijo naslavljal neomajen skepticizem, pa sedaj vse prej izreka, da obstaja za filozofijo še neko upanje (»...oprostite tej samohvali«, se pravi »temu – po možnosti naivnemu – optimizmu«).

Toda ali ni Lacan s tem zapadel v neko protislovje? Ali ni s tem izgubljen prav koncept antifilozofije kot kritike filozofije in univerzitetnega diskurza, ki je bil razvit šele leto pred tem? Ne, nasprotno: med njima je neprekinjena kontinuiteta. Filozofija na ravni boromejskega vozla pomeni diskurz, ki ohranja vez z registrom realnega in s temu ustreznim tipom vednosti. Lacan v seminarju o Joyceu posredno trdi natanko to, da je antifilozofija – tako rekoč njegova »filozofija boromejskega vozla« – oznaka za tisti moment znotraj filozofije, ki prekinja s filozofijo kot varianto diskurza gospodarja, torej z njeno zgodovinsko podobo. Toda za to zgodovinsko podobo je treba reči, da ni stvar preteklosti, temveč insistira v sedanjosti, je nekakšna vselej aktualna grožnja ponovitve. Če je antifilozofija umestljiva kot eden izmed členov boromejskega vozla in če je boromejski voz el način, kako spremeniti smisel tega, kar je bilo doslej razumljeno kot filozofija, potem je določen enačaj med antifilozofijo in tistim, kar Lacan v zgornjem citatu imenuje filozofija, neizogiben. Toda kot je znano, bo Lacan kasneje obnovil in celo radikaliziral svojo pesimistično držo do filozofije,²⁵ zato je morda ustreznejše reči, da antifilozofija označuje prekinitve logike filozofskega diskurza, toda prekinitve, ki je očitno tudi sama del te logike. Antifilozofija je »vključena« v filozofijo kot njena notranja prekinitve. Skratka, ni nekaj, kar bi prihajalo od zunaj kot nekakšna božanska intervencija, temveč ekstimni moment same filozofije, njena notranja drugost. Zaradi tega je mogoče reči, da je bistvo filozofije natanko razcep na filozofijo in antifilozofijo.

Ali to potem pomeni, da je kritika filozofije kot diskurza gospodarja in kot vse-vednosti na tej ravni nepotrebna ali celo odvečna, zastarela? Ne, ker ta kritika meri na neko situacijo filozofije, ki, kot rečeno, ostaja za slednjo vselej aktualna in ki dejansko predstavlja eno od strani razcepa filozofije, s katero obstaja antagonistično razmerje: ne-razmerje. Če

²⁴ Jacques Lacan, *Le Séminaire*, livre XXIII, *Le sinthome*, op. cit., str. 145.

²⁵ Cf. Jacques Lacan, »Monsieur A.«, v: *Ornicar?*, 20-21, Lyse, Pariz 1980, str. 17, kjer je filozofija razglašena za »zadevo, ki je končana«.

je Lacan naslovil svojo kritiko na filozofijo na podlagi njene zgodovinske podobe, to ne pomeni, da je ta podoba z novo filozofsko paradigmo postala stvar preteklosti. Filozofija lahko vselej zapade v univerzitetni diskurz,²⁶ in antifilozofija tukaj predstavlja tisti moment, ki skozi skandiranje srečanja z realnim prekinja to zapadlost.

Kar pri vsem tem zadeva Lacana, je mogoče reči, da obstajata dva: psihoanalitik in antifilozof. Lacan-antifilozof je vsekakor neki simptom filozofije.

²⁶ Tako kot je vanj denimo zapadla hermenevtika ali fenomenologija.